

них холдингів України (земельний банк кожного з яких є більшим, ніж 250 тис. га) є відомі українські політики. Крім того, навіть малі фермерські господарства налагоджують зв'язки з європейськими експортерами продукції, оскільки попит на українську продукцію є.

Навіть за прогнозом потреби у робочій силі на 2015–2018 роки, що складений Мінекономрозвитку, найбільшою буде потреба у найпростіших професіях сільського господарства, торгівлі і сфери послуг. А це означає, що заробітні плати для цих працівників теж повинні піднятися.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, бачимо, що сфера сільського господарства є перспективною в Україні і зацікавленість до неї зростає. Саме тому сьогодні працівникам сільського господарства необхідно створити умови для гідного рівня якості трудового життя. Тоді сфера стане не тільки перспективною, але й престижною. Передумови для підвищення якості трудового життя мають бути закладені у законодавстві України. Стабільна зайнятість має мотивуватися державою, а сезонним працівникам необхідна підтримка і гарантії прийому на роботу наступного сезону. Умовами праці має бути забезпечене чітке ведення і регулювання підсумованого робочого часу, адже нестабільність і постійна робота понад норму є характерним для сфери сільського господарства. А з приводу заробітної плати, то оскільки вона є однією з найнижчих серед сфер економічної діяльності, необхідно забезпечити працівникам гідний рівень оплати праці через Галузеву угоду та колективні договори. Необхідно досягати

того, щоб специфіка сфери сільського господарства не впливала на її працівників негативно.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойко М. Правові форми залучення до праці в сільському господарстві / М. Бойко // Довідник кадровика. – 2013. – № 5.
2. «Про умови праці робітників і службовців, зайнятих на сезонних роботах» [Текст]: [ПВР СРСР 24.09.1974 р.]. – К. : № 310-09 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0310400-74>.
3. Бойко Н. Наемный труд в аграрном секторе экономики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=1516>.
4. Галузева угода між Міністерством аграрної політики та продовольства України, Всеукраїнським об'єднанням організацій роботодавців «Федерація роботодавців агропромислового комплексу та продовольства України» і Професійною спілкою працівників агропромислового комплексу України в харчовій та переробній промисловості на 2014–2016 роки [Текст] : [МСП 17.01.2014 р.]. – К. : № 486/0/14-14/18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/11267>.
5. Закон України «Про зайнятість населення» [Текст]: [ВВР 2013, № 24, ст. 243]. – К. : № 5067-06 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17/page?text=%E0%B3%ED%B3%EC%E0%EB%FC%ED#w11>.
6. Колб Л. Как вырастут зарплаты в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hrliga.com/index.php?module=news&op=view&id=11158>.
7. Полехина Ю. Кому даже сегодня в Украине легко найти работу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hrliga.com/index.php?module=news&op=view&id=11999>.
8. Наиболее перспективные профессии в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hrliga.com/index.php?module=news&op=view&id=12069>.

УДК 331.2547

Староста О.П.

*аспірант кафедри економіка підприємства
Ужгородського національного університету*

ХАРАКТЕРИСТИКА РІВНЯ ЖИТТЯ ПЕНСІОНЕРІВ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто рівень життя пенсіонерів на основі аналізу розміру отримуваних пенсій, сукупних витрат пенсіонерів, рівень інфляції. Проаналізовано рівень прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб та складу споживчого кошику на основі якого він формується. Наведено приклад рівня пенсіонерів у деяких країнах Європи.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, пенсійні виплати, прожитковий мінімум, індекс інфляції, споживчих витрати.

Староста О.П. ХАРАКТЕРИСТИКА УРОВНЯ ЖИЗНИ ПЕНСИОНЕРОВ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрен уровень жизни пенсионеров на основе анализа размера получаемых пенсий, совокупных расходов пенсионеров, уровень инфляции. Проанализирован уровень прожиточного минимума для неработоспособных лиц и состав потребительской корзины на основе которой он формируется. Приведен пример уровня пенсионеров в некоторых странах Европы.

Ключевые слова: пенсионное обеспечение, пенсионные выплаты, прожиточный минимум, индекс инфляции, потребительских расходы.

Starosta O.P. CHARACTERISTICS OF LIVING STANDARDS OF PENSIONERS IN UKRAINE

The article reviews the living standards of pensioners by analyzing the amount of pensions received, total pensioners' expenditures, inflation rate. The level of living wage for disabled persons and composition of the consumer basket, formed on its basis, is analyzed. An example of living standards of pensioners in some European countries is given.

Keywords: pension provision, pension benefits, living wage, inflation rate, consumer expenditures.

Постановка проблеми. Низький рівень життя пенсіонерів – одна з найбільш актуальних проблем сучасної системи пенсійного забезпечення в Україні, оскільки близько 30% населення країни – пенсіонери, для більшості з яких єдиним джерелом доходу являється

пенсія. Розмір пенсій є набагато нижчим ніж в Європейських країнах, питома частка пенсіонерів отримують дохід на рівні прожиткового мінімуму і в зв'язку з цим змушені продовжувати працювати, щоб мати змогу забезпечувати себе найбільш необхідним.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження рівня життя пенсіонерів, їх доходів та характеристик основних витратних статей присвячено праці Я. Калашник, Е. Лібанової, К. Червенюк. Склад законодавчо-закріпленого споживчого кошика та проблему його недостатності обґрунтовано Л. Ткаченко. Водночас, не дивлячись на значну кількість публікацій, присвячених обґрунтуванню низького рівня життя пенсіонерів в Україні та шляхів покращення даного стану речей, зазначена проблематика залишається гостро-актуальною як для держави, так і для суспільства.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз рівня життя пенсіонерів, розміру пенсій які вони отримують, розміру прожиткового мінімуму та споживчого кошику.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пенсійне забезпечення – це елемент соціальної сфери країни, важлива умова соціальної та економічної стабільності. Воно є функціональною складовою державної політики будь-якої країни, оскільки охоплює майже все населення держави.

Цілями пенсійної системи є захист від бідності після настання пенсійного віку та надання гарантованого доходу після завершення трудової діяльності, розмір якого звичайно становить певну суму, пропорційну сумі заробітку.

Рівень життя населення є однією з найважливіших соціально-економічних категорій, що характеризує становище людини у суспільстві, можливість реалізації її потреб, можливості людського розвитку.

Рівень життя – характеристика економічного добробуту населення, що вимірюється як реальний дохід на душу населення та кількість населення за межею бідності.

Слід відмітити, що в Україні не існує стандартів, які дозволяють визначити рівень і якість життя населення. В основу системи соціального забезпечення покладені соціальні мінімуми. На відміну від соціального мінімуму, соціальний стандарт – це гарантія високого рівня і якості життя, що їх держава зобов'язується забезпечити громадянам [8].

Таким чином, для характеристики рівня життя пенсіонерів проаналізуємо середній рівень пенсій, структуру сукупних витрат та індекс споживчих цін та прожитковий мінімум для непрацездатних осіб.

Станом на 01.01.2014 р. на обліку в ПФУ знаходиться близько 13588,3 тис. пенсіонерів, середній розмір отримуваної пенсії становить 1526,05 грн., мінімальний розмір пенсії знаходиться на рівні прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб та становить 949 грн. [3].

Протягом 2009-2013 рр. середній розмір пенсії зріс з 898 грн. до 1470 грн., у середньому щорічне збільшення становить 11%, мінімальний розмір пенсії – з 701 грн. до 949 грн. (в середньому 7% щороку) [3].

Слід також відмітити, що пенсія – основне джерело доходу для більшості пенсіонерів, при цьому цей дохід є нижчим ніж дохід працездатних осіб. У 2013 р. середній розмір заробітної плати становив 3234 грн., пенсія ж – 1470 грн. За 2009-2013 рр. середня заробітна плата більша за пенсію в середньому в 2,1 рази.

У зв'язку з важким фінансовим становищем значна кількість пенсіонерів продовжує працювати. Згідно з офіційними даними Державної служби статистики працюють 62,2% осіб 50-59 річного віку та 24% осіб у віковій категорії 60-70 р. Однак, це тіль-

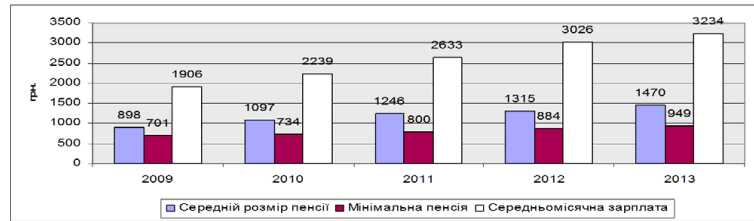

Рис. 1 Динаміка середнього розміру пенсій, мінімальної пенсії та середньомісячної зарплати. грн. [3], [4]

Рис. 2 Динаміка прожиткового мінімуму та середнього розміру пенсії 2000–2013 рр. [4], [3]

ки офіційні дані, значна кількість пенсіонерів зайнята в неформальних секторах економіки [4].

За період 2010-2013 рр. прожитковий мінімум для непрацездатних осіб збільшувався в середньому на 68,33 грн., середній розмір пенсії на 124,33 грн. В Україні достатньо велика кількість непрацездатних осіб отримують мінімальний розмір пенсії, так згідно статистичних даних у 2013 році 2428 пенсіонерів отримували пенсію менше 1000 грн. [4].

З рисунку також видно, що протягом певного періоду більша частина пенсіонерів отримували пенсію нижче прожиткового мінімуму, тільки в 2005 році прожитковий мінімум з середньою пенсією зрівнялись. На сьогодні, середній розмір пенсії більший за прожитковий мінімум більш ніж на 30%, але залишається проблема, що питома вага українських пенсіонерів отримують пенсію на рівні прожиткового мінімуму, або в межах 949-1200 грн. Тому подальше дослідження даної проблематики буде зосереджене на таких категоріях осіб.

Слід також взяти до уваги той факт, що рівень цін в Україні є достатньо високим, що робить українські пенсії не купівельноспроможними. Так, рівень цін в Україні та деяких країнах ЄС є однаковими за багатьма товарними групами, хоч розміри доходів наших громадян є значно меншими. Наприклад, у Польщі середній розмір пенсії в 2013 р. становив \$500 (або 4060 грн. за курсом у 2013 р.), що у 2,8 рази більше за українську [2, с. 15].

Левову частку своїх доходів, на жаль, пенсіонери витрачають на їжу, ліки та оплату житла. До того ж, якщо в середньому на одну людину витрати на харчування та оплату житла в домогосподарствах непрацюючих пенсіонерів – істотно нижчі, ніж у всіх інших типах господарств, то на ліки українські літні люди витрачають більше від усіх. Така ситуація відображає перекіс цін і недостатню захищеність стосовно медичної допомоги [2, с. 22].

У найскрутнішому матеріальному становищі перебувають люди похилого віку які живуть у сім'ях із неповнолітніми дітьми. Відповідно до даних Офіційної служби статистики, половина витрат домогосподарств становлять витрати на продукти харчування, інша частина на непродовольчі товари, оплату житла та комунальних послуг [4].

Таблиця 1

Структура споживчих витрат домогосподарств 2004-2013 рр. [4]

Роки	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Споживчі сукупні витрати	92,6	91,1	90,5	90	86,2	87,8	90	90,2	90,9	90,3
продукти харчування та безалкогольні напої	57,5	56,6	53,2	51,4	48,9	50	51,6	51,3	50,2	50,1
алкогольні напої, тютюнові вироби	2,8	2,9	2,6	2,6	2,2	3,2	3,3	3,4	3,5	3,5
непродовольчі товари та послуги	32,3	31,6	34,7	36	35,1	34,6	35,1	35,5	37,2	36,7
Неспоживчі сукупні витрати	7,4	8,9	9,5	10	13,8	12,2	10	9,8	9,1	9,7
<i>Довідково: оплата житла, комунальних продуктів та послуг</i>	7,7	6,4	7,1	8,5	6,6	7,7	7,6	8	8,3	8

Така структура витрат свідчить про низький рівень доходів, оскільки майже половина доходів домогосподарств витрачається на продукти харчування.

Рівень бідності домогосподарств, в яких живуть пенсіонери становить 27%. Найбідніші в Україні сім'ї з дітьми (рівень бідності 35,9%) та домогосподарства, що складаються з пенсіонерів старше 75 років (рівень бідності 29,0%) [2, с. 21]. Традиційно рівень монетарної бідності значно вищий серед сільського населення, а саме 55%, а серед 75-річних і старше на 47% більший ніж у міській [4].

У поточному році ситуація погіршується, оскільки за сім місяців 2014 р. спостерігається значне збільшення цін на товари та послуги, індекс інфляції становить 112%, подорожчали хлібопродукти (112,3%), м'ясопродукти (114,4%), риба та продукти з риби (123,6%). Значно збільшились ціни на комунальні послуги (120%), у цій групі слід звернути увагу на плату за водопостачання (132,5%), каналізацію (149,7%), природний газ (162,8%), а також на 26% подорожчала фармацевтична продукція, що є значною статтею витрат пенсіонера [5].

Таблиця 2

Індекси інфляції на деякі групи товарів та послуг за сім місяців 2014 р. [5]

Всі товари і послуги	112,0
Продукти харчування та безалкогольні напої	112,3
Продукти харчування	112,3
Хліб і хлібопродукти	115,1
М'ясо та м'ясопродукти	114,4
Риба та продукти з риби	123,6
Одяг і взуття	97,3
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	120,4
Водопостачання	132,5
Каналізація	149,7
Електроенергія	111,3
Природний газ	162,8
Гаряча вода, опалення	105,5
Охорона здоров'я	117,0
Фармацевтична продукція, медичні товари та обладнання	125,8
Амбулаторні послуги	108,4
Транспорт	126,7

На сьогоднішній день рівень та якість життя українських пенсіонерів є соціально несправедливим, оскільки дохід у розмірі пенсії є недостатнім для забезпечення найнеобхідніших потреб, у результаті чого значна частина пенсіонерів знаходиться за межею бідності та змушена виживати в даних умовах.

З даних показників видно, що норми законодавчо закріплені у вигляді прожиткового мінімуму не відповідають фактичним витратам пенсіонера та не

охоплюють весь спектр мінімальних послуг якими користуються люди похилого віку.

У зв'язку з цим розглянемо склад споживчого кошику для непрацездатних осіб на основі якого формується сума прожиткового мінімуму та відповідно мінімальний розмір пенсії.

Споживчий кошик – набір товарів та послуг, які людина умовно споживає зазвичай протягом місяця чи року. Він майже не зазнав змін, відколи в суворі 1990-ті була поспіхом визначена процедура його обчислення. А тому, вижити на дієті, яку він установлює, практично неможливо [8, с. 14].

Згідно з умістом кошика, українець має споживати на добу 270 грамів хліба, по 5 грамів сала та гречки, 250 грамів картоплі, 50 грамів огірків чи помідорів, половину яйця, півтори склянки молока, 25 грамів ковбаси, 61 грам цукру та 18 грам олії, 6 грам рису, 11 грам масла та сметани. Основу споживчого кошика становлять хліб, картопля та склянка молока. Сало, з огляду на добову норму у 5 грам, зараховано до делікатесів. Смаженої риби та оселедець тільки на свято (передбачено 210 грам. в місяць), а м'ясо – не частіше, ніж двічі-тричі на місяць. Твердий сир, пиво, соки, мінеральна та навіть очищена питна вода взагалі не передбачені [8, с. 15].

Мінімальний набір предметів, зазначені цифри – в середньому на третину нижчі від тих, що рекомендує Науково-дослідний інститут харчування МОЗ України.

Мінімальний набір гардеробу для непрацездатних осіб передбачений споживчим кошиком включає перелік виду одягу та термін його служби. Так, український пенсіонер може дозволити собі купити новий светр раз у 6 років, для жінок одне пальто – один раз у 10 років. На 5 років передбачено 1 шт. верхнього зимового одягу, 3 сорочки та 2 пари брюк, а також, 5 пар шкарпеток на 2 роки та 1 пара зимового взуття на 6 років [7].

Водночас у мінімальний споживчий кошик не враховано транспортні послуги, оскільки для пенсіонерів проїзд у міському та приміському транспорті безоплатний.

А також не враховано зростаючу з віком потребу в медичних препаратах і товарах, які доводиться купувати власним коштом (ліки від хронічних хвороб, окуляри тощо), а також оплату лікування в стаціонарі або хірургічні операції. Дана ситуація має непривабливий вигляд на тлі загальної поширеності недуг серед літніх людей: торік 92,3% населення, що переступили 60 – річну межу хворіли, а 78,3% з них мають хронічні захворювання [2, с. 22].

Окрім всього вищезазначеного слід відмітити, що люди похилого віку в нашій країні стикаються з проблемами, що зумовлені недоступністю якісної медичної допомоги, елементарних побутових послуг та соціальної допомоги.

Про загальну соціально-психологічну дезадаптацію і незадовільне самопочуття людей похилого віку

в Україні свідчать їх доволі песимістичні оцінки свого рівня життя. Невдоволеність старших зумовлена, головним чином, низькими пенсіями, а також відсутністю пільг для пенсіонерів на медичне обслуговування і зростання цін на товари і послуги [8, с. 15].

Ситуація ж у розвинених країнах абсолютно інша, наведемо приклади деяких країн світу та рівня життя в них.

Польща. У питаннях пенсійного забезпечення і соціальних стандартів Польща вже давно прирівнялася до Європи. Середньої пенсії польському непрацюючому пенсіонеру вистачає на життя в найдорожчому місті цієї країни – Варшаві. Щоправда, життя хоч і скромне, але безбідне. Істотно полегшують життя малоімущим пенсіонерам відносно невисокі ціни на продукти, адресні дотації на комунальні послуги і оплату житла, а також безкоштовна медицина, пільги на ліки і проїзд.

Фінляндія. Відсутність максимуму для розміру пенсії в Суомі закріплена конституцією. Розмір пенсії залежить від стажу, характеру діяльності і розміру зарплати. Крім того є гарантований для всіх мінімум (€550). Держава доплачує, якщо «робоча пенсія» буде менше цієї суми. Мінімальні пенсії у Фінляндії в небагатьох пенсіонерів. Розмір середньої пенсії в чоловіків – €1530, у жінок – €1200. Крім цього, наявні 50%-ні пільги на проїзд у автобусах і поїздах, знижки в оздоровчих центрах і басейнах. Ті, хто має своє житло, істотно економлять на оренді житла за 50 квадратних метрів – біля €350-500, і цілком можуть пару разів на рік відпочити у теплих краях. Комунальні витрати теж цілком прийнятні і не обтяжливі (€200-300 – за 50 кв. метрів).

Німеччина. Це країна пенсіонерів – 1/4 частина населення старше 65 років. Німці, що не заробив пенсійного стажу, все одно платитимуть «мінімум» (€350), йому також гарантована оплата на комунальні послуги і житло (з розрахунку 56 квадратів на людину). Приблизно 70% від середнього доходу складає максимальна німецька трудова пенсія, але так отримують одиниці. У середньому пенсія становить €810. Загалом німці-пенсіонери особливо не жирують, але їм вдається відкладати на депозит й двічі з'їздити на відпочинок до Іспанії або на море в рідній Німеччині.

Іспанія. Середня пенсія іспанського пенсіонера складає €850-900. Цієї пенсійної винагороди вистачає не тільки на життя в глибинці, але і в столиці Каталонії – Барселоні. В Іспанії низькі ціни на продукти і житло. Більшість іспанців вимушена жити в орендованому житлі, але все одно раз-два в рік виїжджають до моря. Людьми похилого віку допомагають знижки на транспорт, достатньо дешевий одяг.

Угорщина. В Угорщині пенсіонери живуть скромно, але сито. Пенсіонери тут рідко підробляють, та й то на легких роботах на зразок доглядача в музеї або білетера в театрі. Отримуваної пенсії вистачає на оплату «комуналки», закупівлю продуктів (м'ясо, овочі тут не дорогі). Медицина безкоштовна, але деякі послуги доводиться оплачувати самим. Угорський транспорт дуже дорогий, але пенсіонерам дозволено їздити безкоштовно в найдешевшому класі по всій

країні. За вагони класом вище потрібно буде доплатити [1].

Неурядова організація HelpAge International у 2013 р. опублікувала перший глобальний індекс старіння Global AgeWatch Index-2013, присвячений положенню пенсіонерів у 91 країні світу.

Кращою країною для проживання літніх людей стала Швеція. У трійку держав, які ретельніше інших піклуються про становище людей похилого віку, також увійшли Норвегія та Німеччина. Україна опинилася на 66-й позиції. З країн, що колись входили до СРСР, у дослідження увійшли Україна, Росія і Білорусь. З цієї трійки кращі показники виявилися в Білорусії – 60-е місце. Росіяни розмістилися на 78-му місці.

Глобальний рейтинг країн показує, що літні люди живуть краще в Північній і Західній Європі, Північній Америці і деяких країнах Східної Азії і Латинської Америки. Крім вже згаданих держав, у десятці лідерів представлені Нідерланди, Канада, Швейцарія, Нова Зеландія, США, Ісландія і Японія.

Найуспішніша, в плані забезпечення гідного життя пенсіонерів, країна в Латинській Америці Чилі – займає 19-у позицію. Серед держав колишнього СРСР лідирує Естонія (29-е місце) [6].

Висновки з проведеного дослідження. Рівень життя пенсіонерів в Україні є дуже низьким, розміри отримуваної пенсії є недостатніми для забезпечення найнеобхіднішими товарами та послугами, у зв'язку з цим багато літніх людей знаходяться за межею бідності та змушені працювати. У майбутньому необхідно реформувати систему пенсійного забезпечення та відкоригувати підходи до формування прожиткового мінімуму, тобто ті кроки, що суттєво збільшать розміри отримуваних пенсійних виплат та рівня життя пенсіонерів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Калашник Я. «Як прожити на пенсію» // – [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2011/02/23/273389/>.
2. Лібанова Е. «Потрібен розумний баланс покоління...» // Вісник Пенсійного фонду України – 2012 р. № 12. С 20-22.
3. Офіційний сайт Пенсійного фонду України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua/>.
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Портал «Мінфін» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: index.minfin.com.ua.
6. Портал «РБК Україна» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/news/>.
7. Постанова КМУ від 14.04.2000р. N 656 «Про затвердження продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>.
8. Ткаченко Л. «Споживчий коштик для пенсіонера» // Вісник Пенсійного фонду України – 2013 р. № 4. С 14-15.
9. Черненко К. «Аналіз рівня життя пенсіонерів як індикатор ефективності реформування пенсійної системи України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2010/133-120-12.pdf>.